

A comparative study of repressive measures against distorting economic competition in the legislative criminal policy of Iran and the European Union

Rana Nadali Jaloukhani¹, Mohsen Shokrchizadeh², Faramarz Atrian³

Abstract

Field and Aims: Violation of competition law and the commission of the criminal phenomenon of disturbing economic competition reveal the need to provide for appropriate legal response. Leading the process of issuing rulings and implementing these measures requires the establishment of legal institutions that are subject to a system of multiple jurisdictions in the European Union and follow the principle of unity in Iranian competition law.

Method: This is a qualitative and applied research in terms of purpose and in terms of collecting information by documentary method and studying international documents, sources related to the subject and the obtained information has been analyzed descriptively-analytically.

Findings and conclusion: In both systems of criminal policy, the application of criminal repression, as the last resort in the chain of legal measures, is exclusively within the jurisdiction of the competent national courts; With the difference that in Iran's legislative criminal policy, its role is more prominent than the European Union and has created challenges. Nevertheless, the attention of both criminal policy systems to the need for diversity of response measures to the so-called criminal phenomenon is inconceivable and has led to the prediction of mechanisms based on non-criminal repression.

Keywords: Economic competition, disruptive competition, criminal policy, reactionary measures, criminal phenomenon.

*Citation (APA): Nadali Jaloukhani, R., Shekarchizade, M., Atrian, F. (2022). A comparative study of repressive measures against economic competition in Iranian and European Union criminal law. *International Legal Research*, 15(55), 235-251.

http://alr.iauctb.ac.ir/article_690546.html?lang=en

1. PhD Student in Criminal Law and Criminology, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran. Email: raananadeali@yahoo.com

2. Assistant Professor of Criminal Law and Criminology, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran. (Author). Email: Mohsen.shekarchi@gmail.com

3. Assistant Professor of Public Law, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran. Email: atrian.f.1001@gmail.com

مطالعه تطبیقی تدابیر سرکوبگری در قبال اعمال مخل رقابت اقتصادی در سیاست جنایی تقنینی ایران و اتحادیه اروپا

رعنا نادعلی جلوخانی^۱، محسن شکرچی زاده^۲، فرامرز عطریان^۳

چکیده

زمینه و هدف: نقض مقررات حقوق رقابت و ارتکاب پدیده مجرمانه اخلاص در رقابت اقتصادی، لزوم پیش‌بینی تدابیر واکنشی متناسب قانونی را در قبال آن، آشکار می‌سازد. هدایت فرآیند صدور حکم و اجرای تدابیر مزبور، نیازمند استقرار نهادهای قانونی است که در اتحادیه اروپا، تابع نظام تعدد مراجع رسیدگی بوده و در حقوق رقابت ایران، از اصل وحدت پیروی می‌کند.

روش: پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و به لحاظ گردآوری اطلاعات، به روش اسنادی و از طریق مطالعه قوانین و منابع معتبر انجام شده و اطلاعات به‌دست‌آمده به صورت توصیفی-تحلیلی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

یافته‌ها و نتایج: در هر دو نظام سیاست جنایی، اعمال سرکوبگری کیفری، به عنوان آخرین راهکار در زنجیره تدابیر قانونی، منحصراً در صلاحیت محاکم ذیصلاح ملی است؛ با این تفاوت که در سیاست جنایی تقنینی ایران، نقش آن پررنگتر از اتحادیه اروپا بوده و موجد چالش‌هایی نیز گردیده است. با وجود اینها، توجه هر دو نظام سیاست جنایی، به لزوم تنوع در تدابیر واکنشی، در قبال پدیده مجرمانه گفته شده، غیرقابل چشم‌پوشی بوده و پیش‌بینی سازوکارهای مبتنی بر سرکوبگری غیرکیفری را موجب شده است.

کلیدواژه‌ها: رقابت اقتصادی، اعمال مخل رقابت، سیاست جنایی، تدابیر واکنشی، پدیده مجرمانه.

*استناددهی (APA): نادعلی جلوخانی، رعنا؛ شکرچی زاده، محسن؛ عطریان، فرامرز. (۱۴۰۱). مطالعه تطبیقی تدابیر سرکوبگری در قبال اعمال مخل رقابت اقتصادی در سیاست جنایی تقنینی ایران و اتحادیه اروپا. *تحقیقات حقوقی بین‌المللی*، ۱۵(۵۵)، ۲۳۵-۲۵۱.

http://alr.iauctb.ac.ir/article_690546.html

۱. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران. رایانامه: raananadeali@yahoo.com

۲. استادیار حقوق کیفری و جرم‌شناسی گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران. (نویسنده مسئول). رایانامه: Mohsen.shekarchi@gmail.com

۳. استادیار حقوق عمومی، گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران. رایانامه: atrian.f.1001@gmail.com

مقدمه

رقابت، یکی از عناصر حیاتی هر نظام اقتصادی بوده و موجب افزایش سطح رفاه عمومی^۱ و حمایت از حقوق مصرف‌کننده^۲ از طریق کاهش سطح قیمت‌ها و افزایش عرضه کالا و خدمات با کیفیت در بازار می‌گردد. با وجود این امر، کنشگران اقتصادی، همواره در پی کسب حداکثر منفعت، از فعالیتهای اقتصادی خویش می‌باشند و در این مسیر، ممکن است که نظم رقابتی موجود را نیز بر هم زنند.^۳ با توجه به شمولیت جرم اقتصادی به برخی از مصادیق اعمال مخل رقابت^۴، می‌توان اعمال مخل رقابت (اعم از جرایم، تخلفات، رویه‌ها و...) را اعمالی تعریف نمود که از طریق اخلال در رقابت سالم، ایجاد و گسترش انحصارات را تسهیل نموده و از این طریق، نظم عمومی اقتصادی را مختل می‌سازند. اینگونه اعمال به مثابه پدیده مجرمانه، با مختل نمودن سازوکارهای بازار، منجر به تحصیل غیرقانونی فرصت و ثروت و همچنین، ایجاد انحصارهای غیرمنصفانه و ناشی از زد و بند و تبانی، توسط عده قلیلی از اشخاص (اعم از حقیقی و حقوقی) می‌گردند؛ اشخاصی که به واسطه بهره‌مندی از منابع قدرت، دارا بودن ارتباطات با مراجع ذیربط، داشتن موقعیت مسلط در بازار^۵ و... امکان تحصیل موقعیت انحصاری و نیز خارج نمودن غیرمنصفانه سایر رقبا از عرصه فعالیت را دارا می‌باشند. اینجاست که ضرورت اتخاذ تدابیر واکنشی متناسب از جمله تدبیر سرکوبگرانه از جانب قانونگذار، در قبال اعمال و رویه‌های مخل رقابت که دارای ماهیت تبهکارانه اقتصادی و اجتماعی نیز می‌باشند (گسن، ۱۳۸۵: ۱۱۰)، بیشتر عیان می‌گردد.^۶ تدابیر سرکوبگر را می‌توان عبارت از ضمانت اجراها و تنبیهاتی دانست که بر مرتکب پدیده مجرمانه (اعم از جرم، تخلف و...) تحمیل می‌شود. محدودیت در حقوق، مشخصه اصلی ضمانت اجرای سرکوبگر محسوب می‌شود. تدابیر سرکوبگر در معنای فوق، اعم است از

1. Public Welfare

۲. اهمیت این امر به حدی است که در اروپا، تقریباً این اجماع وجود دارد که هدف حقوق رقابت، رفاه مصرف‌کنندگان است و نه رفاه جامعه. (Van Den Bergh & Camesesca, 2001: 2) برخی در تعریف حقوق رقابت، دو عنصر را لحاظ نموده‌اند:

افزایش منفعت ناشی از فعالیت اقتصادی و افزایش رفاه مصرف‌کننده. (Whish & Bailey, 2001: 11)

۳. در این شرایط، بازار از حالت رقابتی به حالت غیررقابتی، تغییر شکل داده و شکست بازار (Market Failure) حادث خواهد گردید (شیخ‌الاسلامی و ابراهیمی، ۱۳۹۸: ۶۹۶) که در آن شرایط، قاعدتاً به دخالت دولت، به عنوان نیروی اقتصادی که خارج از سیستم عرضه و تقاضای بازار عمل می‌کند، نیاز خواهد بود. (عبادی، ۱۳۸۵: ۴۱-۳۸)

۴. به عنوان مثال، پروفیسور تراکمن (Trackman) جرم اقتصادی را به دو گروه تقسیم می‌نماید: ۱) فعالیتهای اقتصادی اساساً غیرقانونی نظیر شرط‌بندی، قمار و ... ۲) جرایم ارتكابی به منظور تحصیل سود در راستای فعالیتهای اقتصادی، پس از تأسیس قانونی تشکیلات اقتصادی؛ مثل نقض قوانین رقابت تجاری و ... (دادخدایی، ۱۳۹۱: ۵۶).

۵. دیوان دادگستری اروپا، در پرونده یونایتد برنڈز، وضعیت مسلط را چنین تعریف نموده است: «برخورداری یک مؤسسه تجاری از موقعیت قوی اقتصادی که آن را قادر می‌سازد تا با انجام رفتارهای مستقل در مقابل رقیب، مشتریان و مصرف‌کنندگان، در حفظ رقابت مؤثر در بازار مربوط، ایجاد مانع نماید». (صادقی، ۱۳۸۶: ۱۷۷-۱۷۸). در نظام حقوقی ایران، ر.ک: بند (ط) ماده ۴۵ قانون اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی.

۶. داشتن ضمانت اجرا، وصف اساسی قاعده حقوقی و متمایزکننده آن از سایر قواعد است (کاتوزیان، ۱۳۸۵: ۵۲۳).

سرکوبگری کیفری (مجازات) و سرکوبگری غیر کیفری (اعم از تدابیر مدنی، اداری، انضباطی و...)'.^۱

به هر حال، مطالعه دستاوردهای نظامهای مختلف حقوقی می‌تواند در تعیین و اتخاذ تدابیر متناسب، در قبال پدیده مجرمانه راهگشا باشد؛ پس ضرورت اصلی مطالعه انجام شده پیش روی را می‌توان در همین امر، یعنی لزوم انجام مطالعه تطبیقی در عرصه سیاست جنایی تقنینی (به طور عام) و پدیده مجرمانه اخلال در رقابت اقتصادی (به طور خاص) از یکسو، همچنین بهره‌گیری متناسب از تجارب حقوقی نسبتاً موفق، در سطح اتحادیه اروپا، در زمینه تدابیر واکنشی ناشی از موازین حقوق رقابت^۲، از سوی دیگر جستجو نمود. تدابیر واکنشی اتخاذ شده توسط قانونگذاران ایران و اتحادیه اروپا، در دو بخش تدابیر سرکوبگر اعم از کیفری و غیر کیفری مورد بررسی و تحلیل تطبیقی قرار خواهد گرفت.

۲. تدابیر سرکوبگری در سیاست جنایی تقنینی اتحادیه اروپا

در حقوق اتحادیه اروپا، مطابق با آخرین اصلاحات به عمل آمده در سال ۲۰۰۹، مهمترین قواعد حقوق رقابت در سطح اتحادیه اروپا، مادتین ۱۰۱ (در خصوص قراردادهای ضد رقابتی) و ۱۰۲ (در خصوص سوء استفاده از موقعیت مسلط) معاهده عملکرد اتحادیه اروپا می‌باشند.^۳ به موجب بند ۲ ماده ۱۰۱: «هرگونه توافق یا تصمیمی که مطابق این ماده ممنوع گردیده است، خود به خود باطل^۴ خواهد بود». همچنین، به موجب ماده ۱۰۳ معاهده فوق‌الشاره، شورای اروپا با پیشنهاد کمیسیون و پس از مشاوره با پارلمان، وظیفه وضع قواعد رقابتی لازم از جمله مقررات و دستورالعملهای مرتبط با مادتین ۱۰۱ و ۱۰۲، در جهت تضمین عملکرد صحیح بازار را بر عهده

۱. در این زمینه رک: بند ۱ ماده ۱۲ کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد. (مرید، ۲۰۰۳).

۲. حقوق رقابت و مقررات مربوط به آن، به این منظور وضع و تصویب می‌گردند که اولاً: رقابت را در بازار، به عنوان یک جریان، محافظت نمایند. ثانیاً: از آن دسته روشهای بازار که موجب ظلم و استثمار می‌گردند، ممانعت نمایند. ثالثاً: از یک محیط سالم، جهت رفتارهای رقابتی بین رقبای، حمایت و محافظت نمایند (سماواتی، ۱۳۹۰: ۱۹).

۳. تصویب معاهده تأسیس جامعه فولاد و ذغال سنگ اروپا در سال ۱۹۵۱، جزء اولین قواعد رقابتی در اتحادیه اروپا محسوب می‌شود. پس از آن، کشورهای فرانسه، آلمان فدرال، ایتالیا، بلژیک، هلند و لوزامبورگ گام اولیه را در راه این تشکل برداشته و معاهده رم را در این خصوص به امضا رساندند و براساس آن، جامعه اقتصادی اروپا در سال ۱۹۵۸ پا به عرصه وجود گذاشت. معاهده تأسیس جامعه اقتصادی اروپا، در مواد ۸۵ و ۸۶ خود به تبیین قواعد رقابتی پرداخته بود. سال ۱۹۹۳ ضمن معاهده ماستریخت، نام معاهده مذکور به معاهده تأسیس اتحادیه اروپایی تغییر نام داد و سال ۱۹۹۹ نیز با معاهده آمستردام، شمارگان مواد رقابتی معاهده روم که سابقاً مواد ۸۵ و ۸۶ بود، به ماده ۸۱ و ۸۲ تغییر کرد. پس از آن، با تصویب «معاهده لیسبون» ۲۰۰۹، شماره مواد مربوط به قواعد رقابتی به ۱۰۱ و ۱۰۲ با تغییری جزئی در محتوا بدل شد و نام معاهده رُم به معاهده عملکرد اتحادیه اروپا تغییر نام داد (سلیمی، ۱۳۹۵: ۷۳-۷۲).

۴. Automatically Void عبارت خود به خود باطل به این معناست که حکم صادره از جانب کمیسیون اروپا یا سایر محاکم ذیصلاح در این زمینه، دارای جنبه اعلامی بوده و اثر آن قهرایی می‌باشد. (Di Gio, 2009 : 201-203).

دارد؛ که یکی از مصادیق آن، پیش‌بینی جزاهای نقدی یا پرداخت‌های دوره‌ای و متغیر کیفری است. کمیسیون اروپا به موجب ماده ۱۷ همان معاهده و همچنین، ماده ۱۰۵ معاهده لیسبون، بازوی اجرایی شورا محسوب شده و موظف به تسهیل و توسعه شرایط رقابت در اتحادیه می‌باشد^۱ (ماده ۳۲ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا). کمیسیون، در این راستا، اختیار طرح شکایت علیه دول عضو و اشخاص حقیقی و حقوقی را در دیوان دادگستری اروپا دارد (مادتین ۲۵۸ و ۲۵۹ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا). بعدها با تصویب مقرر اصلاحی ۱/۲۰۰۳ بر آیین‌نامه ۱۷/۶۲ (در ۱۶ دسامبر ۲۰۰۲ توسط شورای وزیران اروپا)، صلاحیت انحصاری کمیسیون، در رسیدگی به دعاوی نقض قواعد حقوق رقابت، پایان یافته و محاکم ملّی دولتهای عضو نیز دارای صلاحیت رسیدگی و صدور حکم در خصوص دعاوی مرتبط با مادتین ۱۰۱ و ۱۰۲ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا شدند. (Rosochovicz, 2004: 8)

۳. تدابیر سرکوبگری در سیاست جنایی تقنینی ایران

در نظام حقوقی ایران، با تصویب قانون اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، برای نخستین بار، تدابیر واکنشی قانونگذار در قبال اعمال محلّ رقابت اقتصادی، به صورت مدون و متمرکز، به منصفه ظهور رسید. در قانون فوق، مصادیق اخلال در رقابت، در مادتین ۴۴ (تبانی‌های منجر به اخلال در رقابت)، ۴۵ (اعمال منجر به اخلال در رقابت)، ۴۶ (تصدّی همزمان سمت در چند بنگاه، با هدف اخلال در رقابت)، ۴۷ (تملک سهام یا سرمایه شرکت، منجر به اخلال در رقابت)، ۴۸ (ادغام‌های ضدّرقابته) و ۵۲ (اعطاء تبعیض آمیز امتیاز دولتی، منجر به اخلال در رقابت) به طور موردی، از جانب قانونگذار احصاء شده و به منظور اعمال ضمانت اجراهای مترتب بر آنها، نهادی به نام شورای رقابت، مطابق ماده ۵۳، به عنوان نهادی تنظیمی و دارای وظایف مختلف انضباط و نظارت (بندهای ۲ تا ۵ ماده ۵۸) تحقیق و بازرسی (ماده ۶۰)، مدعی‌العموم (ماده ۶۷) و مرجع رسیدگی و صدور حکم (ماده ۶۲) تشکیل شد.

۱. کمیسیون اروپا، به عنوان بازوی اجرایی اتحادیه، تاکنون تصمیمات متعددی راجع به شرکتهای معروفی مانند مایکروسافت (۲۰۰۴)، میشن فرانسه (۲۰۰۳)، فیلیپس هلند (۲۰۰۱)، نوکیای فنلاند (۱۹۹۶)، نستله هلند (۲۰۰۲)، تتراپک (۱۹۹۷) و ولوو سوئیس (۲۰۰۱) که مرتکب نقض قوانین رقابتهی اتحادیه اروپا شده‌اند، اتخاذ نموده است. این تصمیمات غالباً همراه با جریمه‌های نقدی سنگین، برای اینگونه شرکتهای بوده است (نوروزی، ۱۳۸۴: ۱۲۱).

۴. اقسام سرکوبگری

در ادامه، به اقسام سرکوبگری می‌پردازیم.

۴-۱ سرکوبگری کیفری

شماری از فیلسوفان و نظریه‌پردازان مجازات، بر این عقیده‌اند که خشونت نهفته در واکنشهای کیفری، از این قابلیت برخوردار است تا اهدافی همچون پیشگیری از تکرار جرم، اصلاح بزهکار و افزایش امنیت عمومی، از طریق سلب توان بزهکاری را فراهم آورد (جوان جعفری و همکاران، ۱۳۹۵: ۹۱). در حوزه حقوق کیفری اقتصادی، اگرچه قواعد کیفرگذاری در آن، الزامی و آمرانه می‌باشد^۱ (ولیدی، ۱۳۸۶: ۳۶)، لیکن با توجه به نقش حمایتی حقوق کیفری از هنجارهای حقوقی از جمله هنجارها و بایسته‌های حقوق رقابت، می‌توان تدابیر کیفری در قبال اعمال و رویه‌های مخل رقابت (حمایت کیفری از رقابت اقتصادی) را نقش فرعی حقوق کیفری قلمداد نمود؛ به بیان دیگر، در اعمال و رویه‌های ضد رقابتی، بایستی استفاده از زرادخانه حقوق کیفری، مشمول کاربرد حداقلی بوده و بایستی تنها، بنا به ضرورت، به کمک نظام اقتصادی بیاید؛ یعنی زمانی که قواعد اقتصادی موفق نمی‌شوند، تابعان خود را به تبعیت از قواعد وادار نمایند (خالقی و رشنوادی، ۱۳۹۰: ۳۱-۳۰). در ادامه، ابتدا سرکوبگری کیفری را در اتحادیه اروپایی و سپس، حقوق ایران ارزیابی می‌کنیم.

الف) در حقوق اتحادیه اروپایی

از آنجا که با توجه به جنبه عمومی کیفر و مجازات کیفری، اصولاً حق اعمال آن، از حقوق ذاتی دولتها و مرتبط با نظام سیاسی هر کشور می‌باشد، در سطح اتحادیه اروپا، اعمال کیفر در قبال جرایم مخل رقابت، همچون سایر جرایم، در چهارچوب حاکمیت ملی دول عضو اتحادیه خواهد بود؛ کمیسیون جوامع اروپایی^۲ در هشتمین گزارش فعالیت‌های خود در سال ۱۹۷۴، خاطر نشان ساخته است که: «حقوق جزا، موضوعی است که تمام و کمال وارد قلمرو صلاحیت جامعه (جامعه اقتصادی اروپا) نمی‌گردد، بلکه در حوزه صلاحیت هر دولت باقی می‌ماند». دیوان دادگستری جوامع اروپایی^۳ نیز در سال ۱۹۷۷، چنین اعلام نظر کرد که: «به علت عدم پیش‌بینی ضمانت‌اجراهایی در مقررات جامعه (اقتصادی اروپا) که در صورت عدم رعایت مقررات آن نظام توسط افراد عادی، قابل اعمال باشد، دولتهای عضو در انتخاب ضمانت‌اجراهایی که به نظر آنها مناسب می‌آید، دارای صلاحیت هستند». (دلماس مارتی، ۱۳۷۶: ۱۸۶). رویه اتحادیه اروپا و از آن مهمتر، معاهدات آن نیز نشان‌دهنده این است که نه تنها اتحادیه، تمایلی به کیفری ساختن مسائل مربوط به

۱. به این معنا که درجه الزام قانونی در این قواعد، موجب آمرانه بودن اطاعت از آنها می‌گردد. (ولیدی، ۱۳۸۶: ۳۶)

2. Commission of European Communities.

3. Court of Justice of European Communities.

رقابت ندارد، بلکه هیچگونه اجازه‌ای مبنی بر اقدامات پلیسی و کیفری به اتحادیه داده نشده و این صلاحیت در اختیار دولتهای عضو باقی مانده است. در مواردی که اتحادیه نمی‌تواند مجازات کیفری برای خاطیان صادر کند، اما چنین تنبیهی نیاز است. اتحادیه می‌تواند از طریق یک دستورنامه به کشوری که نزدیکترین ارتباط با قضیه را دارد، دستور رسیدگی و مجازات خاطی را صادر نماید (باقری و عزیزاده، ۱۳۹۷: ۶۹۱). با وجود اینها، برخی معاهدات اتحادیه، صلاحیت صدور برخی ضمانت‌اجراهای تنبیهی و شبه کیفری (بالاخص جریمه) را به نهادهای ذیصلاحی چون کمیسیون اروپا، اعطا نموده‌اند که در ادامه به آن خواهیم پرداخت.

ب) حقوق ایران

در نظام کیفری ایران، مطالعه مواد ۷۲ تا ۷۸ قانون ا.س.ک.ا. ۴۴.۱ (مصوب ۱۳۸۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام) نشان‌دهنده توجّه ویژه قانونگذار به مجازاتهایی چون حبس و جزای نقدی، به عنوان تدابیر کیفری، در قبال اعمال و رویه‌های مخلّ رقابت است. پیش از بررسی موردی ضمانت‌اجراهای فوق‌الذکر، دو نکته کلّی در خصوص مکانیسم تعیین و اعمال آنها در مادّین ۷۲ تا ۷۸ فوق‌الاشاره، قابل ذکر به نظر می‌رسد: اولاً، به موجب مادّه ۸۱ قانون مزبور، چنانچه در خصوص جرائم مذکور در مادّین فوق‌الاشاره، مجازاتهای سنگین‌تری در قوانین دیگر پیش‌بینی شده باشد، مجازاتهای سنگین‌تر اعمال خواهد شد. به نظر می‌رسد قانونگذار در اینجا، به نوعی به «احاله مشروط و نامعین مجازات»^۱ روی آورده است؛ مشروط از این جهت که شرط احاله، سنگین‌تر بودن مجازات جرم مشابهی است که احاله بدان صورت پذیرفته است؛ و نامعین از این جهت که قانونگذار مورد احاله (جرم مشابهی که احاله به مجازات آن صورت می‌پذیرد) را به طور موردی و مشخص، تعیین ننموده است. ثانیاً، سکوت قانونگذار در مورد کیفیات مخفّفه و مشدّدده مجازات، نحوه و شرایط اعمال آنها و به طور کلّی عدم پیش‌بینی سازوکاری در جهت فردی کردن کیفر، قابل دفاع به نظر نمی‌رسد؛ اگرچه ممکن است در بادی امر، اینگونه استدلال شود که با امعان نظر به ماهیت تعزیری مجازاتهای مقرر شده در قانون فوق‌الاشعار و تطبیق میزان آنها با درجات مجازات تعزیری در ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، می‌توان قواعد عمومی مقرر در مادّین ۳۷ تا ۳۹ قانون اخیرالذکر (در مورد تخفیف و تبدیل مجازات و نیز معافیت از کیفر)، مادّین ۴۰ تا ۴۵ (در خصوص تعویق صدور حکم)، مادّین ۴۶ تا ۵۵ (در مورد تعلیق اجرای مجازات) و یا ماده ۱۳۷ (در مورد تشدید مجازات ناشی از تکرار جرم) و... را در مورد آنها ساری و جاری دانست؛ لیکن، به نظر می‌رسد چنانچه هدف از جرم‌انگاری، حمایت از بایسته‌ها ارزشهایی نوین همچون

۱. احاله مجازات را می‌توان مترتب نمودن آثار حکمی و تبعی یک جرم، به جرم دیگر، به موجب تصریح و اجازه قانونگذار، تعریف نمود.

رقابت سالم تجاری، برابری فرصتها در بازار برای همه کنشگران و نیز اعتبار تجاری و حرفه‌ای بنگاهها و... باشد، در این صورت بایستی به ملزومات آن در تعیین مجازات نیز پایبند بوده و اعمال برخی امکانات و نهادهای کیفری را حسب مورد تسهیل و یا ممنوع نمود. در خصوص تعیین کیفر حبس^۱ در برابر اعمال و جرایم محلّ رقابت، بایستی گفت صرف نظر از اینکه این مجازات امروزه، به دلیل ناموفق بودن در رسالت اصلاحی خویش و نیز تورّم جمعیت کیفری در زندان، تبدیل به یک بحران در نظامهای مختلف عدالت کیفری گردیده است، به نظر می‌رسد کاربرد آن در پاسخ به جرایم اقتصادی به طور عام و جرایم محلّ رقابت اقتصادی نیز به طور خاص، مواجه با چالشها و مشکلات متعددی باشد؛ چرا که اولاً، ارزشهای فرهنگی متداول در زندان، اصولاً تشویق‌کننده فرد به کاهلی و عدم فعالیت است و این امر، در تعارض با تشویق عموم به فعالیت اقتصادی موکّد، سرمایه‌گذاری و کارآفرینی است؛ ضمن اینکه حبس‌گرایی در پاسخ به تخلفات و جرایم اقتصادی، با بهره‌وری منابع انسانی^۲ و ارتقاء کارآیی بنگاههای اقتصادی نیز در تعارض است. ثانیاً، هزینه‌های بسیار بالای مجازات حبس، دولت را ناگزیر از تقبّل آنها و حذف یا کاهش اعتبارات دیگر همچون بودجه نهادهای تنظیم‌کننده و متولّی رقابت اقتصادی و همچنین، توانمندسازی بخشهای خصوصی خواهد نمود که به نوعی نقض غرض قانونگذار محسوب می‌گردد. ثالثاً، نمی‌توان منکر تبعات منفی کیفر حبس بر منزلت و اعتبار شخص (بالاخص در مورد تجار و فعالان اقتصادی) گشت. به عبارت آخری، نمی‌توان در جرم‌انگاری، از ارزشهایی چون اعتبار تجاری و حرفه‌ای افراد حمایت نمود؛ لیکن، در تعیین ضمانت اجرا، این ارزشها را نادیده گرفت و... با توجه به این مشکلات و چالشهاست که در حقوق کشورهای پیشرو، از جمله فرانسه، آمریکا و انگلستان، گرایش عمومی سیاستگذاران در تعیین مجازات متناسب، حبس‌زدایی حداکثری و تعیین مجازات مالی نسبت به رفتارهایی است که ماهیتاً با هدف انتفاع و یا عدم هزینه‌کرد اضافی صورت گرفته‌اند (بنی نعیمه و وروایی، ۱۳۹۷: ۶۶). در حقوق موضوعه ایران نیز، اگرچه در قانون اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، قانونگذار به وضع مجازات سالب آزادی و حبس‌گرایی از نوع حبس کوتاه‌مدت در مادّین ۷۲ تا ۷۷ روی آورده است، لیکن با پیش‌بینی مکانیسم تخییری در تعیین مجازات، دست قضات محکمه را در صدور حکم به حبس یا جزای نقدی یا هر دو مجازات، باز گذاشته است. در خصوص کیفر جزای نقدی، بایستی گفت که علیرغم برخی معایب^۳ که کیفرشناسان برای جزای نقدی برشمرده‌اند (آشوری، ۱۳۸۳: ۷۱)، به نظر می‌رسد اجرای این کیفر، ضمن ناچیز بودن آثار نامطلوب و نیز انطباق با شخصیت بزهکار و شدّت جرم ارتكابی، در جرایم

۱. اصولاً، محرومیت از آزادی، یک ضمانت اجرای کیفری است تا انضباطی. (یوسفی و مهدوی ثابت، ۱۳۹۴: ۳۸)

۲. بهره‌وری منابع انسانی، یعنی حداکثر استفاده مناسب از نیروی انسانی، با کمترین زمان و هزینه، در جهت اهداف.

۳. تناقض با اصل شخصی بودن مجازاتها، تعارض با اصل برابری افراد در مقابل مجازاتها، نداشتن وصف حقیقت و قطعیت اجرا، فقدان نقش ناتوان‌سازی و...

با صبغه مالی و اقتصادی از جمله جرایم مخل رقابت، اثر بازدارندگی بهتری داشته باشد. به همین دلیل در سطح اتحادیه اروپا، به موجب آیین نامه ۱۷/۶۲ و تقسیم‌بندی جرایم و تخلفات رقابتی، بر مبنای اهمیت، برای هریک جریمه نقدی متناسبی در نظر گرفته شده است؛ به نحوی که تخلفات کم‌اهمیت محدودکننده بازار مستوجب هزار تا یک میلیون یورو، تخلفات مهم دارای تأثیر گسترده بر بازار مستوجب یک تا بیست میلیون یورو و در نهایت، تخلفات بسیار مهم مبتنی بر توافقات ضد رقابتی و ایجاد حالت شبه انحصاری، مستوجب بیش از بیست میلیون جزای نقدی، شناخته شده‌اند. در ۱۶ دسامبر ۲۰۰۲، با تصویب مقرر اصلاحی شماره ۱/۲۰۰۳ بر آیین‌نامه مزبور، توسط شورای وزیران اروپا، مواد ۲۳ و ۲۴ آن به کمیسیون اروپا، این اختیار را داد که ناقضین حقوق رقابت را به مجازاتهای نقدی، به صورت ماهانه یا روزانه، محکوم نماید (وکیلی، ۱۳۸۹: ۲۶۹). این مسئله سبب می‌شود که شخص یا بنگاه تجاری ناقض حقوق رقابت، به دلیل خروج از مجازات نقدی و جلوگیری از این زیان (که معمولاً مبالغ سنگینی بوده و حتی بر اساس ماده ۲۴ آن آیین‌نامه می‌تواند روزانه تا ۵ درصد میانگین فروش کل در طول سال باشد که مبالغ سنگینی است) از انجام چنین اعمالی خودداری نماید (شهسواری، ۱۳۹۰: ۱۴۵). در نظام کیفری ایران، قانونگذار با پیش‌بینی موارد متعدد جزای نقدی، به عنوان پاسخی کیفری در برابر جرایم مخل رقابت در مادتين ۷۲ تا ۷۸ قانون اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، مقررهای ویژه نیز در ماده ۸۴ پیش‌بینی نموده که به موجب آن، مبالغ جزای نقدی مندرج در فصل (نهم) هر سه سال یک بار، متناسب با رشد شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی که توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به‌طور رسمی اعلام می‌شود، با پیشنهاد شورای رقابت و تصویب هیأت وزیران تعدیل می‌گردد. در این خصوص، دو نکته قابل ذکر به نظر می‌رسد: اول اینکه شاید در بادی امر، اینگونه به نظر رسد که مقرر مزبور، تداوم یافتن «اصل قانونی بودن مجازاتها» را با چالش مواجه می‌سازد؛ بدین بیان که تعیین نخستین مجازات، توسط قانونگذار صورت پذیرفته و تغییرات بعدی آن به قوایی غیر از قوه مقننه واگذار گردیده است؛ لیکن، به نظر می‌رسد اگر به تفویض اختیار وضع برخی از مجازاتها به قوه مجریه (هیأت وزیران) ایرادی وارد باشد، از حیث مخالفت آن با اصل تفکیک قوا است، و الا این امر به اصل قانونمندی کیفری، چندان خدشه‌ای وارد نمی‌کند. و نکته دوم اینکه مقرر فوق را می‌توان تعدیل‌کننده یکی از اثرات نامطلوب کیفر جزای نقدی مبنی بر توجه بیش از اندازه به شدت جرم و عواقب آن، غفلت از وضعیت خاص مجرم و در نهایت، از بین رفتن بازدارندگی کیفر جزای نقدی با توجه به تأثیرپذیری آن از نوسانات ارزش پول رایج قلمداد نمود.

۲-۴. سرکوبگری غیر کیفری

تردید نیست که پدیده مجرمانه، لزوماً اعمال تدابیر واکنشی کیفری را ایجاب نمی‌کند و امروزه سیاست جنایی، به اتخاذ تدابیر واکنشی سرکوبگر از نوع غیر کیفری، به پدیده مجرمانه، متمایل گشته است. منظور از سرکوبگری غیر کیفری، جنبه سرکوب کننده و الزام آور سایر شاخه‌های حقوق، بالأخص حقوق اداری است که گاه به طور مستقل و گاه در نقش بدیل حقوق کیفری، نسبت به کنترل پدیده مجرمانه اقدام می‌کنند. در مجموع، می‌توان گفت که تدابیر واکنشی غیر کیفری، پاسخهای متنوعی به پدیده مجرمانه دارند؛ که بر حسب اینکه با چه قلمروی از حقوق سروکار داشته باشیم، متفاوت است. سرکوبگری غیر کیفری، مبتنی بر پاسخ مراجع شبه کیفری، به پدیده مجرمانه بوده و مستلزم آن است که نهاد، سازمان یا مرجعی خاص، ورای مشارکت با نظام کیفری، دارای صلاحیت صدور حکم و اعمال ضمانت اجرای خاص خود، به پدیده مجرمانه باشد.^۱ با توجه به اعمال سرکوبگری غیر کیفری، از طریق مراجع شبه کیفری و اداری و همچنین، امعان نظر به تنگاتنگ و نزدیک بودن ارتباط شبکه اداری با مرتکب پدیده مجرمانه (اعم از شبه جرم، تخلف و...) که خود جزئی از همان شبکه می‌باشد، راه برای مصالحه و سازش مستقیم مرتکب با زیان دیده، گشوده می‌شود؛ ضمن اینکه خصیصه مجرمانه بودن تدابیر غیر کیفری و ضمانت اجرای اداری، موجب اجتناب از پیامدهای تبعی آن- که طرد فرد متخلف به وسیله گروه باشد - می‌گردد؛ امری که در تدابیر کیفری، به لحاظ علنی بودن رسیدگی و منتشر شدن حکم محکومیت، برای محکوم علیه، در جامعه اتفاق می‌افتد. علاوه بر اینها، برخلاف فرآیند رسیدگی کیفری- که اساساً طولانی و توأم با تمهیدات و تشریفات ویژه‌ای تحت عنوان آیین دادرسی کیفری می‌باشد، رسیدگی مراجع شبه کیفری و اداری، معمولاً با آیین دادرسی اختصاری (توأم با تضمینات حقوق افراد) صورت پذیرفته و پروسه رسیدگی و صدور حکم با سرعت بیشتری انجام می‌پذیرد.

الف) در حقوق اتحادیه اروپایی

دیوان اروپایی حقوق بشر^۲ برای نخستین بار، با به کار بردن اصطلاح قلمرو کیفری^۳، نظامهای ضمانت اجراداری که در حقوق داخلی، مشمول حقوق جزا به معنای دقیق کلمه نمی‌شوند (مانند ضمانت اجرای اداری، انضباطی و...) را مشمول آن دانست؛ بنابراین، کلیه تضمینات ماهوی و شکلی معمول در نظام کیفری، باید شامل این نظامها و ضمانت اجراها نیز بشود (دلماس مارتی،

۱. شورای قانون اساسی فرانسه، در ۳۰ دسامبر ۱۹۸۷، ضمانت اجرای دارای خصیصه کیفر را حتی اگر قانونگذار صدور آن را به یک مقام ماهیتاً غیرقضایی محول کرده باشد، پذیرفت؛ یعنی ممکن است برخی ضمانت اجراها، دارای ویژگی کیفر باشند، بی آنکه قاضی کیفری و مقام قضایی آنها را صادر کرده باشد (دلماس مارتی، ۱۳۹۳: ۱۱۵-۱۱۴).

2. European Court of Human Rights.

3. Criminal Territory.

۱۳۷۶: ۱۸۶). در خصوص اعمال مخلّ رقابت، همانگونه که پیشتر نیز بدان اشاره شد، به موجب بند ۲ ماده ۱۰۱ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا، هرگونه توافق یا تصمیمی که مطابق آن ممنوع گردیده است، خود به خود باطل خواهد بود.^۱

به نظر می‌رسد بطلان یا ابطال توافقات مخلّ رقابت، هماهنگی بهتری با ذات قواعد حقوق رقابت داشته و بهتر در خدمت منافع عمومی خواهد بود (Komninos, 2008: 150). ضمانت اجرای مزبور در کشورهای صنعتی از راههای مرسوم قانونی به منظور مقابله با تفاهات ضدّ رقابتی، به شمار می‌رود (Evans & Quigley, 2002: 4). برخی از صاحب‌نظران حقوقی بر این اعتقادند که ذکر عبارت «خود به خود» در بند ۲ ماده ۱۰۱، به این معناست که به منظور اعلام بطلان توافقات ضدّ رقابتی، نیازی به رسیدگی قضایی نیست. (Jones & Sufirin, 2004 : 103) لیکن رویه جاری در سطح اتحادیه، همانگونه که پیشتر نیز بدان اشاره شد، رسیدگی و صدور حکم توسط کمیسیون اروپا و سایر نهادها و محاکم ذیصلاح ملی در این زمینه می‌باشد. علاوه بر ضمانت اجرای بطلان توافقات ضدّ رقابتی، در خصوص اعمال و رویه‌های ضدّ رقابتی یکجانبه نیز مقرر اصلاحی شماره ۱/۲۰۰۳ (مصوب ۲۰۰۲ شورای وزیران اروپا) به کمیسیون اروپا، این اختیار را داده است که شخص یا بنگاه مورد نظر را الزام به پایان رفتار ضدّ رقابتی خود نماید؛ مشروط بر اینکه چنین دستوری، ضروری و متناسب با عمل انجام شده باشد (وکیلی، ۱۳۸۹: ۲۷۱). علاوه بر تدابیر مذکور که می‌توان آنها را تدابیر غیر کیفری اولیه^۱ قلمداد نمود، نوعی از تدابیر تحت عنوان تدابیر غیر کیفری ثانویه^۲ نیز در برخی قوانین اتحادیه اروپا پیش‌بینی شده‌اند؛ بدین توضیح که تدابیر اخیرالذکر وقتی اعمال می‌شوند که شخص و بنگاه متخلف یا در مظان اتهام، از همکاری با محاکم و نهادهای ذیصلاح استتکاف ورزیده و به نوعی در روند رسیدگی آنها ایجاد اختلال یا وقفه نماید؛ به عنوان مثال، به موجب آیین‌نامه ۱۷/۶۲، کمیسیون اروپا، در مواردی اختیار محکوم نمودن بنگاهها به پرداخت خسارت از ۵۰ الی ۱۰۰۰ میلیون یورو را به ازای هر روز تأخیر، داراست که این موارد عبارتند از: تغییر یا لغو تصمیم کمیسیون به دلیل کذب بودن اظهارات شخص یا بنگاه، استتکاف شخص یا بنگاه از ارائه اطلاعات لازم به کمیسیون مطابق بند ۵ ماده ۱۱ آیین‌نامه فوق و در نهایت، عدم اجرای دستور بازرسی صادره از کمیسیون، از جانب شخص یا بنگاه.

ب) در حقوق ایران

در نظام حقوقی ایران، به طور مشخص و متمرکز، می‌توان تصمیمات نهاد شورای رقابت^۳، موضوع مادتین ۵۱ و ۶۱ قانون اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ را از بارزترین تدابیر سرکوبگرانه غیر کیفری

1. Early Non-Criminal Measures

2. Secondary Non-Criminal Measures

۳- به موجب قسمت ذیل ماده ۵۷ قانون فوق‌الاشاره، تصمیمات شورا، با رأی اکثریت اعضای صاحب رأی، مشروط بر آن‌که از پنج رأی کمتر نباشد، معتبر خواهد بود و تصمیمات شورا در خصوص ماده (۶۱) در صورتی اعتبار خواهد داشت که رأی حداقل یک قاضی عضو نیز در آن مثبت باشد.

برشمرده؛ به موجب ماده ۶۱، هرگاه شورا پس از وصول شکایات یا انجام تحقیقات لازم، احراز کند که یک یا چند مورد از رویه‌های ضد رقابتی (موضوع مواد ۴۴ تا ۴۸) توسط بنگاهی اعمال شده است، می‌تواند حسب مورد یک یا چند تصمیم زیر را بگیرد: دستور به فسخ^۱ هر نوع قرارداد، توافق و تفاهم متضمن رویه‌های ضد رقابتی، دستور به توقف طرفین توافق یا توافق‌های مرتبط با آن از ادامه رویه‌های ضد رقابتی مورد نظر، دستور به توقف هر رویه ضد رقابتی یا عدم تکرار آن، اطلاع‌رسانی عمومی در جهت شفافیت بیشتر بازار، دستور به عزل مدیرانی که برخلاف مقررات این قانون انتخاب شده‌اند، دستور به واگذاری سهام یا سرمایه بنگاهها یا شرکتها که برخلاف این قانون حاصل شده است، الزام به تعلیق یا دستور به ابطال هرگونه ادغام که برخلاف ممنوعیتهای این قانون انجام شده و یا الزام به تجزیه شرکتهای ادغام شده^۲، دستور استرداد اضافه درآمد و یا توقیف اموالی که از طریق ارتکاب رویه‌های ضد رقابتی تحصیل شده است از طریق مراجع ذیصلاح قضائی، دستور به بنگاه یا شرکت جهت عدم فعالیت در یک زمینه خاص یا در منطقه یا مناطق خاص^۳، دستور به اصلاح اساسنامه، شرکتنامه یا صورتجلسات مجامع عمومی یا هیأت‌مدیره شرکتها یا ارائه پیشنهاد لازم به دولت در خصوص اصلاح اساسنامه‌های شرکتها و مؤسسات بخش عمومی، الزام بنگاهها و شرکتها به رعایت حداقل عرضه و دامنه قیمتی در شرایط انحصاری و در نهایت، تعیین جریمه نقدی از ده میلیون تا یک میلیارد ریال^۴، در صورت نقض ممنوعیتهای این قانون. علاوه بر اینها، به موجب ماده ۵۱ در صورتی که حقوق و امتیازات انحصاری ناشی از مالکیت فکری، موجب نقض مقررات رقابتی (موضوع قانون اجرا سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی) گردد، شورای رقابت اختیار خواهد داشت تصمیم یا تصمیمات ذیل را اتخاذ نماید: توقف فعالیت یا عدم اعمال حقوق انحصاری از جمله تحدید دوره اعمال حقوق انحصاری، منع طرف قرارداد، توافق یا مصالحه مرتبط با حقوق انحصاری، از انجام تمام یا بخشی از شرایط و تعهدات مندرج در آن و در نهایت، ابطال قراردادها، توافق‌ها یا تفاهم مرتبط با حقوق انحصاری در صورت مؤثر نبودن تدابیر پیشین. از بررسی مقررات فوق‌الشاره، می‌توان به تنوع در حیطه اختیارات

۱. بدیهی است که فسخ در صورتی امکان دارد که این نوع قراردادها و توافقها صحیح و نافذ باشند؛ بنابراین، این بند از ماده ۶۱، دلالت دارد بر اینکه اعمال ممنوع موضوع این قانون، باطل نمی‌باشند (شهسواری، ۱۳۹۰: ۴۱).
۲. زمانی که قوانین خاصی برای ادغام و تجزیه شرکتها وجود نداشته باشد، با توجه به عدم امکان ادغام شرکتها و انجام اینگونه عمل ضد رقابتی، این ضمانت اجرا تقریباً سالبه به انتفاء موضوع می‌باشد (همان: ۱۵۱).
۳. به نظر می‌رسد چنین دستوری مبنی بر عدم فعالیت در زمینه خاص یا منطقه خاص، خود موجب کاهش رقابت و در جهت افزایش انحصار سایر رقبا می‌باشد (همان: ۱۵۲).
۴. ماهیت جریمه مذکور در بند پایانی را می‌توان جریمه مالی دانست. این امر، با توجه به مرجع اجرای احکام و تصمیمات شورای رقابت که به موجب ماده ۷۰، واحد اجرای احکام مدنی دادگستری می‌باشد، توجه‌پذیرتر به نظر می‌رسد. در خصوص تفاوت بین جریمه جزایی و جریمه نقدی می‌توان گفت که: جریمه جزایی، تابع قواعد مربوط به مجازات است؛ لیکن، جریمه مالی، در عین غیرقابل تعلیق بودن، قابل مصالحه است (صلاحی، ۱۳۹۵: ۱۶۱-۱۶۰).

شورای رقابت پی برد. شورا از طرفی به اعمال عمومی و حاکمیتی می‌پردازد؛ یعنی اعمالی که با منافع عموم مردم مرتبط است (مثل اطلاع‌رسانی عمومی در جهت شفافیت بیشتر بازار، دستور به فسخ، توقف، توقیف و...). از طرفی دیگر، اعمال حقوقی (شامل دستور به اصلاح اساسنامه، شرکتنامه یا صورتجلسات مجامع عمومی یا هیأت مدیره شرکتها و...) را انجام می‌دهد و در نهایت، با داشتن اختیاراتی شبه قضایی، می‌تواند ضمن رسیدگی به شکایات، مبادرت به تعیین جریمه نقدی در مورد رویه‌های ضد رقابتی نماید. در مجموع، با توجه به گستردگی و تنوع مصادیق اعمال و رویه‌های ضد رقابتی، پیش‌بینی اختیارات وسیع، برای شورای رقابت، نمی‌تواند چندان مورد انتقاد واقع گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه مقایسه‌ای تدبیر واکنشی سرکوبگری در قبال اعمال مخل رقابت اقتصادی، در سیاست جنایی تقنینی ایران و اتحادیه اروپا، نشان‌دهنده تعدد نهادهای تضمین‌کننده موازین رقابتی در سطح اتحادیه اروپا (اعم از کمیسیون اروپا و نیز نهادها و محاکم ملی) می‌باشد که این امر، در نظام حقوقی ایران، با تصویب قانون اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی مورد پذیرش واقع نگردیده و نهاد شورای رقابت به عنوان مرجع منحصر در رسیدگی به اعمال و رویه‌های ضد رقابتی، از جانب قانونگذار، به رسمیت شناخته شده است. در سطح اتحادیه اروپا، منحصر دانستن حق اعمال کیفر در صلاحیت انحصاری دول عضو، پرهیز حداکثری از کیفرگرایی در مقابله با اعمال و رویه‌های ضد رقابتی در سطح اتحادیه مگر در موارد استثنایی، مقرر نمودن جزای نقدی با درجات و شرایط متفاوت و متناسب با وضعیت مرتکب عمل یا رویه مخل رقابت، پیش‌بینی تدابیر غیر کیفری متناسب با یکجانبه و دو یا چندجانبه بودن اعمال و رویه‌های ضد رقابتی (بطلان خودبه‌خودی توافقات ضد رقابتی و الزام به پایان عمل و رویه ضد رقابتی یکجانبه) و در نهایت، پیش‌بینی تدابیر غیر کیفری اولیه و ثانویه، متناسب با سنجش تمایل یا عدم تمایل مرتکب به همکاری با نهادهای رقابتی، جملگی حاکی از وجود تدابیر واکنشی سنجیده، در سیاست جنایی، در قبال اعمال و رویه‌های مخل رقابت می‌باشد. در سیاست جنایی تقنینی ایران، مواردی همچون احصاء دقیق و موردی اعمال و رویه‌های ضد رقابتی، پیش‌بینی کارکردهای متنوع انضباطی، اداری، قضایی و... برای نهاد شورای رقابت، استفاده از مکانیسم تعدیل‌کننده در تعیین ضمانت اجرای جزای نقدی به منظور بازدارندگی هرچه بیشتر آن، پیش‌بینی صریح حق جبران خسارت از اعمال و رویه‌های ضد رقابتی به عنوان تدبیر ترمیمی و در نهایت، مترتب نمودن احکام متفاوت قانونی، متناسب با موقعیت زیاندیدگان (اعم از زیاندیدگان مستقیم و ثالث) را می‌توان از نقاط قوت آن برشمرد؛ اگرچه که احاله نامعین و نامشروط برخی مجازاتهای مقرر در این حوزه، فقدان سازوکاری در جهت فردی کردن کیفر متناسب با اقتضائات ویژه بازار و رقابت اقتصادی، تأکید

مجدد بر حبس محوری و نقض غرض در برخی ضمانت اجراهای غیر کیفری پیش بینی شده، حاکی از نقصان سیاست جنایی تقنینی ایران در واکنش سنجیده و کارآمد به پدیده مجرمانه اخلاص در رقابت اقتصادی است که توجه ویژه و رویکرد اصلاح محور قانونگذار و سیاستگذار جنایی را در این خصوص می‌طلبد.

سیاسگزاری

پژوهشگران، از عزیزانی که در فرآیند ویراستاری ادبی و صفحه‌آرایی این مقاله همکاری و راهنمایی داشتند، کمال تشکر و امتنان را دارند.

منابع

- آشوری، محمد. (۱۳۸۳). جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین، نقل از کتاب علوم جنایی (مجموعه مقالات در تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری). انتشارات سمت.
- ابراهیمی، شهرام و صفائی آتشگاه، حامد. (۱۳۹۴). رویکرد قانونگذار به پیشگیری از جرم در قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد. پژوهشنامه حقوق کیفری، ۶(۲)، ۳۱-۷.
- https://jol.guilan.ac.ir/article_1391.html
- بادینی، حسن. (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی مسئولیت مدنی ناشی از رقابت نامشروع تجاری. فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۴۲(۴)، ۷۸-۵۹.
- <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=204505>
- باقری، فرهاد و علیزاده، مسعود. (۱۳۹۷). اعمال فراسرزمینی مقررات رقابت اتحادیه اروپایی. فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، ۴۸(۳)، ۶۹۵-۶۷۷.
- <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=353346>
- بنی‌نعیمه، عیسی و وروایی، اکبر. (۱۳۹۷). جستاری بر راهبردهای کنترل کیفری جرایم حوزه کسب و کار. مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، ۱۰(۲)، ۷۷-۵۳.
- <https://www.sid.ir/fa/Journal/ViewPaper.aspx?ID=508202>
- حسینی، سید محمد. (۱۳۸۳). سیاست جنایی در اسلام و جمهوری اسلامی ایران. انتشارات سمت.
- جوان جعفری، عبدالرضا و جمالی، محبوبه و ساداتی، سید محمدجواد. (۱۳۹۵). ارزیابی تأثیر شدت عمل مجازاتها در تحقق اهداف نظام کیفری. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، ۱۱(۴۰)، ۹۱-۱۱۴.
- <https://elmnet.ir/article/1783731-72114>
- چراتیان، ایمان. (۱۳۹۲). واکاوی چالش‌های شورای رقابت، فصلنامه مجلس و راهبرد، ۲۰(۷۳)، ۶۷-۱۰۲.
- <https://www.sid.ir/fa/Journal/ViewPaper.aspx?ID=194442>
- خالقی، ابوالفتح و رشوادی، حجت‌الله. (۱۳۹۰). بررسی حقوق کیفری رقابت از منظر قانون اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی. فصلنامه پژوهش حقوقی دانشگاه قم، ۳(۳)، ۶۰-۲۳.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1070314>
- دادخدایی، لیلیا. (۱۳۹۱). مفهوم جرم اقتصادی و تحولات آن. فصلنامه تعالی حقوق، ۲(۶)، ۷۰-۴۵.
- <https://www.magiran.com/paper/799680>
- دلماس مارتی، میری. (۱۳۹۳). نظام‌های بزرگ سیاست جنایی. ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی. انتشارات میزان.
- دلماس مارتی، میری. (۱۳۷۶). به دنبال حقوق جزای مشترک اروپایی. ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی. مجله حقوقی بین‌المللی، ۱۵(۲۱)، ۲۱۶-۱۸۵.
- http://www.cilamag.ir/article_18180.html
- سماواتی، حشمت‌الله. (۱۳۹۰). مقدمه‌ای بر حقوق رقابت تجاری و نقش آن در سیاست‌گذاری و تنظیم بازار. انتشارات فردوسی.
- سلیمی، فضا. (۱۳۹۵). مسئولیت مدنی ناشی از اعمال رویه‌های ضد رقابتی (با بررسی تطبیقی در حقوق اتحادیه اروپایی و آمریکا). رساله دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه قم، دانشکده حقوق.

-شهبواری، علی. (۱۳۹۰). مطالعه تطبیقی ضمانت اجراهای حقوقی نقض مقررات حقوق رقابت در حقوق ایران و آمریکا. رساله دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.

-شیخ الاسلامی، عباس و ابراهیمی، امید. (۱۳۹۸). ارزیابی حقوقی ساختار سازمانی و کارکردهای شورای رقابت. فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، ۴۹(۳)، ۷۱۵-۶۹۵.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=469403>

-صلاحی، جاوید. (۱۳۹۵). کیفرشناسی. انتشارات میزان.
-صادقی، طوبی. (۱۳۸۶). اصول حاکم بر حقوق رقابت تجاری. مجله تخصصی الهیات و حقوق، ۷(۲۳)، ۱۸۶-۱۶۹.

<http://ensani.ir/fa/article/189147>

-طباطبائی نژاد، سید محمد. (۱۳۹۲). چالش تعیین قانون حاکم بر مسئولیت مدنی ناشی از نقض قواعد حقوق رقابت با نگاهی به نظام اتحادیه اروپا. فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۱۸(۶۲)، ۸۹-۱۱۲.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=205056>

-عبادی، جعفر. (۱۳۸۵). مباحثی در اقتصاد خرد. انتشارات سمت.
-غلامی، حسین. (۱۳۹۷). عدالت ترمیمی. انتشارات سمت.
-کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۵). فلسفه حقوق. جلد نخست. شرکت سهامی انتشار.
-گسن، رمون. (۱۳۸۵). جرم‌شناسی نظری. ترجمه مهدی کی‌نیا. انتشارات مجد.
-قاسمی مقدم، حسن. (۱۳۸۷). مبانی ارزیابی اثربخشی کیفرهای اجتماع محور و تحلیل یافته‌های آن، با تأکید بر مطالعه موردی دوره مراقبت در ایالات متحده آمریکا و انگلستان. مجله حقوقی دادگستری، ۶۴(۶۴)، ۱۶۲-۱۳۱.

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/792644/>

-وکیلی مقدم، محمدحسین. (۱۳۸۹). توافقات ضد رقابت تجاری. انتشارات همگان.
-ولیدی، محمد صالح. (۱۳۸۶). حقوق کیفری اقتصادی. انتشارات میزان.
-نوروزی شمس، مشیت الله. (۱۳۸۴). نگاهی به حقوق رقابت در قوانین چند کشور. مجله علوم انسانی (دانشگاه امام حسین)، ۶۱(۶۱)، ۱۲۲-۹۳.

<http://ensani.ir/fa/article/262620>

-یوسفی، محمدرضا و مهدوی ثابت، محمدعلی. (۱۳۹۴). بررسی قلمرو کیفری در ضمانت اجرای انفصال از خدمت در نظام حقوقی ایران. دانشنامه حقوق و سیاست، ۱۱(۲۵)، ۴۴-۳۳.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=275254>

- Baldwin, R. & Cave, M. & Lodge, M. (2012). *Understanding Regulation: Theory, Strategy, And Practice*. Oxford, Oxford University Press On Demand.
- Di Giò, Alessandro. (2009). Contract and Restitution Law and the Private Enforcement of EC Competition Law. *32 World Competition*, (2), 199-220.
<https://kluwerlawonline.com/journalarticle/World+Competition/32.2/WOCO2009020>
- Edgeworth, F. (1981). *Mathematical Psychics*. London, Paul Kegan.
- Evans, Lewis & Quigley, Neil. (2002). The Interaction between Contract and Competition Law. *20 th. Pacific Trade and Development Conference: Competition in the New Millennium*. <http://hdl.handle.net/10063/3870>

- Garner, Bryan A. (2004). *Blacks Law Dictionary*. 8 Ed. Thomson West.
- Jones, Alison & Sufrin, Brenda. (2004). *EC Competition law*. 2th Edition. Oxford University Publishing, Oxford.
- Komninos, Assimakis P. (2008). *EC Private Antitrust Enforcement: Decentralised Application of EC Competition Law by National Courts*. Portland: Hart Publishing.
- Mill, J. (1964). *Principles of Political Economy*. New York, Appleton.
- Rosochowicz, Patricia Hanh. (2004). Deterrence And The Relationship Between Public And Private Enforcement Of Competition Law. *Journal of Antitrust Enforcement*, 6(1), 25 – 53.
<http://www.kernbureau.uva.nl/acle/object.cfm/objectid=F07DE744-C1D1-4F2E-876EEB31F7FA5B9F/>
- Van den Bergh, Roger, J. & Camesasca, Peter, D. (2001). *European Competition Law and Economics: A Comparative Perspective*. Antwerpen, Intersentia.
- Wahl, Nils. (2001). *Damages for Infringement of Competition Law, in Peter Wahlgren (Ed.)*. Tort Liability and Insurance. Stockholm: Stockholm Institute For Scandinavian Law.
- Whish, Richard & Bailey, David. (2012). *Competition law*. Oxford, Oxford University Press.

